

Սօլախան, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԴՆԱՅ ԿԱՄ ՌԴԵԾՈՅՑ
վաճառականի մը եւ ամէն անհատի, Ա. Մաս (էջ 169)
տպ, Սարգեան եւ ԼՆԿ. Կ. ՊԵՆ. 1903: Բ. Մաս (էջ 146)
տպ, Միլիանան 1904:

Իբր Երուսթիւն նշանակութեան զուրկ չէ
առաջինայ մասեան, զոր Երուսթիւն առիթ ունե-
ցանք կարգադրու: Գործը բանալուն պէս կարելի
չէ շտօգոհիլ տպագրութեան ոչ այնպիսի
փայլուն վիճակին վրայ: Առջին Մասը կը շո-
շափէ վաճառականական ցամաքային օրէնքները
իրենց յարակից մասերով, զորս ամփոփած է
Հինգ գլխու մէջ:

Ա. գլխու կը պարունակէ տեղեկութիւն-
ներ Թուրքիոյ մէջ գտնուող զանազան
դատարաններու, զանազան վաճառականական
գործառութիւններու վրայ, կը շոշափէ վա-
ճառականական թղթերն եւ անակութեան
սկզբունքը եւ տեսակները (էջ 1—16):

Բ. գլխուն մէջ կը խօսի ծովային առեւ-
տրակայն օրինաց վրայ, ինչպէս նաւատերի եւ
նաւապետի եւ նաւավարձի փոխադարձ պար-
տաւորութեանց վրայ եւ Խալաֆադրութեան
եւ արկածներու մասին:

Գ. գլ. կը կազմեն դատաւարութեան
օրէնքներն, թէ ինչ պայմաններու մէջ կարելի
է բացակայութեան վճռի դէմ առարկու-
թիւն, վերաքննութիւն եւ վերափոխում ընել
(135—143):

Դ. գլ. կը բաղկանայ պատժական օրէնք-
ներն եւ թէ ինչպիսի արարքներու պատժական
օրինաց ենթակայ ըլլալը:

Ե. գլ. մէջ կ'ամփոփէ, գործադիր վար-
չութիւնն իւր կրօնական, առեւտրական եւ քա-
ղաքային 3 ճիւղերովն (150—59):

Մասն Բրդ. կը բաղկանայ 11 գլուխներէ,
որոնք կ'ընդգրկեն (Ա.) Հողային գործերն,
Հողերուն տեսակները, ասոնց առուծախի եղա-
նակն, զանոնք ժառանգելու իրաւունքի կամ
զրկման ծանօթութիւնները: (1—12) (Բ.)
Բարեպաշտական Հաստատութեանց վերապատ-
կան կայունները, այսինքն եկեղեցիներու,
վարժարաններու, մզկիթներու նուիրուած հող
եւ կալուածներն իրենց տեսակով առուծախի
եւ ժառանգականութեան փոփոխութիւններովն:
(14—35) (Գ.) Կտակ եւ խնամակալութիւն,
որոնք կրնան կտակ ընել եւ խնամակալ ըլլալ,
երբ ընդունելի է կտակ մը կամ ոչ: (35—49)
(Դ.) Վաճառման եղանակները, երբ վերջնական
է վաճառումը մը եւ երբ յետս կուգամ կրնայ
ըլլալ եւ վերապէս ինչ բաներ կարելի է
թախել, (49—67) (Ե.) Վարձում եւ իւր զա-

նազան միջոցները: (69—87) (Զ.) Գրաւ:
(89—96) (Է.) Կապուման խնդիրներ (98—100)
(Ը.) Նուէր, (102—5) երբ օրինաւոր կամ
ապօրինի կը համարուի: (Թ.) Խոստովանութիւն,
(107—113) (Ժ.) Ապրանք եւ կարուածական
ընկերութիւնները: (115—130) (Ի.) Գետ-
ժական դատաւարութեան եղանակը, ուր ամ-
փոփուած են նաեւ եղեռնի տեսակները:
(— 132—139) —

Կրնանք ըսել թէ գիրքը մանկավարժական
դրութեան մը Հետեւորութեամբ եւ կամ երու-
պական այս կարգի գործերու նմանողութեամբ
յօրինուած է. ինչ որ այս մասին կրնանք
յայտնել, այն է, թէ զհեղինակն առաջնորդող
դրութիւնը մեզ կը ներշնչէ թէ ոչ միայն եւ ոչ
միւսին հատեւած է ինք, այլ Մեծէնէն կամ
աւելի եւս ճուղաւոր գաղափարն օսմանիկն (օս-
մանեան օրինաց հաւաքածոյ) աչքի առջեւն
ունենալով նոյն ուղղութեամբ յառաջացած է:

Կան համառօտութիւններ խիստ կրճա-
տուած, որոնք աւելի բացատրութեան կը կա-
րօտին, ինչպէս նաեւ կան ընդլայնումներ ալ,
զորոնք սոյն աւելի դիւրահասկնալի պիտի ըն-
ծայէր, ապա թէ ոչ գիրքս իւր փոսած նպա-
տակին պիտի չծառայէր: Որոշ, յատկ, ամ-
փոփ եւ դիւրմբանելի ըլլալ, ահա ինչ որ կը
պահանջուի:

Իւր ոճը մերթ գրաբարխառն, ինչ
ինչ տեղեր կը նսեմանայ ուսմիկ աշխարհաբար
խառնուրդով, թողով ընթերցողին վրայ ան-
նպաստ տպաւորութիւն մը: Գրքները պիտի
առարկուի թէ ստիկա զուտ գրական գործ մը
չէ, բայց այս ալ պատճառ մը չէ որ ներդաշնակ
եւ քաղցրալուր տարբերութեանց տեղ խախուր
եւ աղիկամիներ գործածուին:

Քերականական կանոնաց, մանաւանդ յա-
րաբերական գերանունն սխալ կիրառութիւն-
ներն անտեսելի են, զոր օր. "զոր այլեւս փո-
խատուն բան մը պահանջելու իրաւունք չունե-
նար" (էջ 127) եւ իւր նմանները հազուադիւս
չեն: Բառերը յաճախ իրենց վերագրուած
ձգբորտ իմաստները չեն արտայայտեր, զոր օր.
տաճկ. մուվազգաթ Ծճ բառը չի նշանակել
հաւանականաբար, այլ առ ժամանակեայ, եւ
ասոր նման կարգ մը բառերուն ալ սխալ
թարգմանութիւններ վերկած են աշխատասիրո-
ղին ուշադրութենէն:

Ուղղագրական սխալներ ալ մերթ ընդ
մերթ ընթերցողին աչքէն չեն վրիպիր, թէեւ
ստուար չեն: Բայց ինչ որ ալ ըլլայ գրութեան

իրաւունք չեն կրնար ունենալ, սխալներ. զորոնք վերականգն ցանկին մէջ ալ նշմարելու պատեհ-հուծիւնը (?) չունեցանք:

Մուծ բացատրութիւններ, որոնք գատա-պարտուած են միշտ անհասկերալի մնալու քանի որ յաճախակի անգրագրածութիւն չեն զօրեր բան մը հասկերնալու. օր. աղագ. «օրէնքն ոչ թէ միայն ընկերականութիւնը գերար յօ-գելու (?) առիթ եղաւ եւն» (էջ 9). «Եւելի ազիտարեր եւ որ կոչուած է, եւն (նոյն՝ անգ):

Գալով գնոյն, ըստ մեզ բաւական սուշ է տարածին եւ տպագրութեան տարուած խնամքին բաղդատարար (Ա. եւ Բ. Մաս 25, 22) եւ երբեք համաձայն չէ անտեսա-գիտական սկզբանք:

Այսու հանգերձ անկարելի է ուրանալ թէ իրեւ միակը իւր տեսակին մէջ — հա-կտակ մեր մասնանիշ ըրած ինչ ինչ թերու- լիւններուն, որոնք հիմնական երեւոյթ մը չունին — պիտի ունենայ իւր օգտակարու- թիւնը մեր մէջ. իւր գնահատուող տար որ Հեղինակին գրգիւ մ'ըլլար լաւագոյններու ուսումնասիրութեանց: Մենք սրտագինս կը շնոր- հաւորենք զինք եւ յաջողագոյն եւ աւելի եւս օգտաշատ երկերու անկախող ենք:

Գ. Պոլիս 9/22, VI/07:

ԱՄՍՍԵՐ Գ. ԿԻՆԻՊԵՆԵՆԸ

Mechithar's des Meisterarztes aus Her „Trost bei Fiebern“. Nach dem Venediger Drucke vom Jahre 1832 zum ersten Male aus dem Mittelarmenischen übersetzt und erläutert von Dr. med. Ernest Seidel. Leipzig 1908, Lex. 8°, pp. V+309.

Պատկանելի անձնաւորութիւն մ'է Մի- իւր Հէրշի Հայոց Մատենագրութեան պատ- մութեան մէջ. նա մեր առաջին աշխարհիկ հե- ղինակն է, ծանօթ առաջին հայ բժշկապետ, առաջին աւսկալաւս մասնէնալին. գողտրիկ գրուածք մը, բժշկական՝ բովանդակութեամբը, հասուցած է ժամանակն իրմէ մեր ձեռքը, Թերման Բիլիւր-Նիւն սփոխիչ տիտղոսի ներքեւ — յամէ 1184 (հրտ. Վենետ. 1832): Սերտ կապուած է Միլիթարայ անունն այդ գրուած- քին հետ, որ եւ թարգման մ'է հմուտ արուեստագիտին բարձր կրթութեան: Ջերմ հիացող մ'էր իր լեզուին վրայ իրագէտն Հ. Ղ. Թաւանեան (Հէրշի-Նիւնի Դիւն-Ե- Կոմիտէի Էջ, էջ 67—91), ընթացողն սքանչացող մը իր արուեստի հմտութեան վրայ

բժշկապետ Վ. Թորգոմեան, որ եւ գրուածքն անոր երկն գիտնական Լաբոպայի առջեւ աշ- խարհաբարող (տես իւր բանախօսութեան թարգմ. ԲՆՍ, 1899, 238—243): Եւ յի- րաւի մտադրութեան արժանի էր Թերման Բիլիւր-Նիւն մասնանին, որ թէեւ ծնած է ազգի մը ծոցէն, ուսկից բժշկութեան գիտութիւնն իւր զարգացման համար հազիւ թէ չափաւոր մղում մը ստացած ըլլայ, բայց ի նկատի առնելով հայ բժշկութեան այն անընդհատ եւ անձուկ կախումն արաբականէն, որուն պատ- մական անհամեմատ բարգաւաճումն միջին դա- րու մէջ Նաւերածանօթ իրողութիւն մ'է, գիրին է ըմբռնել Միլիթարայ գրութեանս ընդհանուր նշանակութիւնն գիտութեան առջեւ. որ Թ. դա- րուն արաբական ուսմամբ կրթուած, արաբ բժշկապետներու հեղինակութիւններէն անմիջ- նորդապէս օգտուած փորձաւոր եւ հմուտ արուեստագէտ մ'էր — արժանապէս յորջոր- ղուած հիններէն «խմստուն բժշկապետ» Միլի- թար իւր այս կրթութիւնն կ'արտայայտէ ջեր- մանց Բիլիւր-Նիւն մէջ ոչ միայն հմտութեամբ ազգու մոլոցներ հայկայիցիւր, այլ եւ շատ տեղեր յանուանէ յիշատակելով արաբացի բժշկներու կարծիքներն, անոնց գրուածներէ կոչումներ ընելով (98 անգամ)՝ եւն. գրու- թիւններէ, որոնք այսօր կորուսած են մեծա- մասամբ եւ կամ օտար անուանց վերագրուած: Հերացոյ մատենան կը ծանօթացընէ գիտու- թեան անծանօթ հեղինակներն, հնարաւորու- թիւն կու տայ կեղծիքներն մերկացընելու: Ահա կէտեր, որոնք անպայման կը բարձրացընեն Միլիթարայ երկասիրութեան յարգն, եւ աւելի ընդարձակ շրջանակի ծանօթանալու կ'արժա- նացընեն: Դոկա. Թորգոմեան կը շեշտէր այս կէտն իւր բանախօսութեան մէջ, եւ կը խոս- տանար գաղղիներէն փոխադրել, բայց ի գլուխ չելած իւր ծրագիրն՝ ահա հրապարակի վրայ կը գրուի Նոյնին գերմաներէն թարգմանութիւն մը: 20 ամեայ աշխատութեան արդիւնն է այդ թարգմանութիւնն, հմուտ արուեստագէտի մը — բժշկապետ E. Seidel — ձեռքէն, որ ծա- նօթ է միանգամայն տաճիկ եւ արաբիկ լեզուաց, եւ ի մերձուստ ձանցող մը արեւելքի: Յիշուի առաջին անգամ կը ըսուի իւր անունն իրեւ- լանագիտագէտ, բայց նա եղած է տարիներով ընթերցող Հոլադա- Վալաի-Նիւն ուսումնասիրութիւն, եւ իւր ներկայ աշխատութեամբն լիով կը ցու- ցընէ իւր յառաջագիտութիւնն հայերէնի մէջ: Ով որ կարգացած է Միլիթարայ երկասիրու-